

*Александрович Т.З.
Малинка М.М.*

АНТИЧНІСТЬ І Г. СКОВОРОДА: КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У ПРОЗІ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА

Торкаючись глибин творчості Г. Сковороди, вивчаючи його літературну спадщину, можна простежити чіткі зв'язки між історичними епохами (Середньовіччя, Відродження). Значну увагу приділяє наш письменник добі Античності. Звичайно, що дослідження впливу мислителів цієї епохи на твори Г. Сковороди розглядали в наукових розвідках І. Гузар, І. Куташ, Г. Паласюк, В. Роменець та інші. Проте філософські проблеми (самопізнання, мікро- і макросвітів, щастя тощо), котрі були чи не основними в прозі українського письменника й античних мислителів, актуальні в усі часи й для усіх народів, завдяки невичерпності та намаганню кожного покоління по-новому зрозуміти одвічні питання, надати їм сучасного звучання.

Проблема самопізнання залишається актуальною впродовж багатьох тисячоліть, починаючи від зафіксованого заклик Сократа, написаного на храмі Аполлона в Дельфах: «Пізнай самого себе» і закінчуючи сьогоднішнім. Сократ вважав самопізнання основою життя, критерієм поведінки.

Платон у своїй творчості торкався проблеми самопізнання. Згідно з його вченням, самопізнання стосується теорії становлення знань, яка «символізує творчу енергію людини, народжувану суперечністю між прекрасним і огидним, ідеальним і реальним, вічним і минулим, і зображується як рушійна сила сходження душі до естетичної досконалості та «повного знання» [5, 72].

Пізнати Бога для Г. Сковороди означає пізнати людину, тому що через неї Він (Бог) бачить себе. Самопізнання світу через посередництво людини – це очі Господні. Таке око в мислителя пре-

блаженне і вічносяюче [6, 9]. Пізнавши себе, на думку мислителя, людина народжується вдруге, воскресає, звільняється від рабства злої волі, матеріально-тілесних інстинктів, стає духовно вільною. Це можливо тоді, коли людина розкриє і зрозуміє свою суть: «Орѣшная сушая иста состоит не в коркѣ его, но в зернѣ, под коркою сокровенном, от котораго и самая корка зависит» [7, 172].

Враховуючи досвід античних, середньовічних, сучасних письменників, Г. Сковорода вносить у концепцію самопізнання новий мотив, суто національний – серце є істинною людиною. Українцям характерне кордоцентричне сприйняття довкілля через призму власного серця, шляхом інтуїції, чуття. Отже, щоб пізнати себе, потрібно пізнати своє серце.

Сковородинівська теорія праці за природними нахилами перегукується зі вченням стоїків. Так, Плутарх у своїй творчості веде мову про справжнє багатство, котре полягає не в посаді, багатстві, а «в самій людині, в її моральній чистоті» [цит. за: 4, 6]. Цицерон вважав, що кожна людина сприяє гармонії в суспільстві, якщо діє відповідно до своєї природи [цит. за: 4, 6]. За Марком Аврелієм, доцільною є лише та діяльність, яка «узгоджується з природою людини» [цит. за: 4, 8]. На думку Сенеки, задатки людської діяльності знаходяться в душі. Людина досягає досконалості в тому випадкові, якщо розвиває природні здібності [цит. за: 4, 14].

У Г. Сковороди праця безпосередньо пов'язана з проблемою вибору. Пізнавши себе, власну природу, людина обирає той вид діяльності, котрий найбільше відповідає її нахилам, тим самим приносячи користь не лише собі, а й суспільству. Письменник вважав, що соціальне становище не має значення для правильного вибору професії, тому що будь-яка праця є корисною, потрібною, якщо вона природна і коли людина працює не тільки для задоволення матеріальних потреб, а й, перш за все, задля духовної радості. Філософ наголошує на тому, що схильність людини до певного роду діяльності можна помітити ще в дитинстві: те, в що дитина грається, і є її природженим нахилом до майбутньої професії. Завдання батьків полягає в тому, щоб розвинути ці здібності, допомогти обрати правильний життєвий шлях.

Адже для того, щоб розвинути в собі певні задатки, потрібно пізнати себе. Ця думка перегукується з подібною у творчості античного мислителя Сократа, який вважав, що метою виховання повинно бути не вивчення природи речей, а пізнання своєї суті [2, 14].

На концепцію щастя Г. Сковороди вплинули стоїки. Але український філософ не підтримував їхнього твердження про подібність щастя з апатією. Основна думка вчення нашого мислителя полягає в тому, що людина повинна вміти керувати своїми пристрастями, приборкувати їх. Адже «не та людина щаслива, – пише І. Куташ у праці «Категорія щастя в філософії Г. Сковороди», – в житті якої немає розчарувань, зрад, страждань, а така, яка вміє їх прийняти і опанувати ними на дорозі до щастя» [3, 337]. Античний мислитель Цицерон вважав джерелом духовного багатства, людського щастя природу. Якщо людина живе за її законами, вона щаслива [цит. за: 4, 6]. Епікур уявляв щастя як психічний стан, котрого можна досягти завдяки усуненню турбот, суму, страждань, досягненню спокою, безтурботності, стану атараксії. Г. Сковорода пов'язував щастя, кураж з безпосередньою діяльністю людини [цит. за: 4, 9]. Епіктет наполягав, що до щастя людина прийде лише через самовдосконалення [цит. за: 4, 12].

Глибоко закорінена в античний світ і концепція трьох світів, вибудована Г. Сковородою, де між мікро- і макрокосмосом знаходиться світ символів – Біблія. Останній підтримує символічні зв'язки між двома попередніми світами. Не дивлячись на своєрідність вчення українського філософа про три світи, сама ідея (макрокосму та мікрокосму) походить ще з Давньої Греції: вчення Геракліта, фрагменти у Демокріта; в пізньоантичній філософії – у А. Боеція; у гностиків – Філона Олександрійського, Оригена, Базилідеса та ін.; у мистиків – Парацельсуса, Я. Беме [1, 32].

Викладений вище матеріал дозволяє стверджувати про культурний діалог між добою Античності й літературним світом Г.Сковороди. Переплетення тем, проблем, ідей, поглядів аж ніяк не сприяють звичайному повторенню думок давніх мислителів у загадкових й таємничих текстах нашого письменника. Вони лише дають поштовх до розвитку певної проблеми на новому етапі, завдяки чому вже давно нібито відомий постулат відкривається з іншого боку, стає сучасним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузар І. Україна в орбіті європейської мислі: Від Григорія Сковороди до Тараса Шевченка / Ірина Гузар. – Торонто-Львів: Місіонер, 1995. – 175 с.

2. Константинов Н.А. История педагогики: Учеб. для студ. педагог. инст. / Константинов Н.А., Мединский Е.Н., Шабалева М.Ф. – 5-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1982. – 447 с.
3. Куташ І. Категорія щастя в філософії Г. Сковороди / І. Куташ // Хроніка-2000. – К., 2000. – № 37–38. – С. 332–350.
4. Паласюк Г.Б. Теорія «сродної» праці Г. Сковороди у контексті стоїчних пошуків щастя людини / Г.Б. Паласюк. – Л., 1999. – 19 с.
5. Роменець В.А. Григорій Сковорода і проблема людського самопізнання: традиції і новаторство / В.А. Роменець // Філософська думка. – 1987. – № 3. – С. 71–78.
6. Роменець В.А. Ідея самопізнання і смислу людського життя у творчості Г.С. Сковороди / В.А. Роменець // Сковорода Григорій: Дослідження, розвідки, матеріали: Зб. наук. пр. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 8–18.
7. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: у 2-х т. / Г.С. Сковорода; [ред. колегія В.І. Шинкарук, В.Ю. Євдокименко, Л.Є. Махновець та ін.; авт. вступ. ст.: В. Шинкарук, І. Іваньо] – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1: [Пісні. Вірші. Байки. Трактати. Діалоги]. – 531 с.